

*M. AMANSÄHEDOW,
Filologiýa ylymlarynyň doktory*

MAGTYMGULY MEKDEBI

Beýik şahsyýetler öz akyl-paýhasy, ylym-bilimi, görüm-görel-desi, durmuş ýörelgesi... bilen mekdep döredýärler. Ol mekdepleriň hersi özboluşly, biri beýlekisini gaýtalamaýar. Olar özboluşlydygy üçin mekdepdir. Biziň gürrüňini edýän mekdebimiz häli-şindi döräp durmaýar. Ol bir halkyň taryhynda örän seýrek hadysa. **Bu mekdepde tutuş halk okaýar.** Mekdebiň ömri halkyň ýaşayyş ömrüniň uzaklygyna barabar. Halkyň ýaşayyş ömri ol mekdebiň ömrüniň uzaklygyna barabar. Şeýle mekdebe eýe halk, şeýle mekdebi döreden şahsyýet beýikdir, bagtlydyr. Türkmen halky şeýle mekdebe eýe halk. Turkmeniň beýik ogly Magtymguly şol mekdebi döreden şahsyýet. Şeýlelikde, biz Magtymguly mekdebi barada söhbet edýäris. Magtymguly mekdebiniň sapaklary edil dünýäniň, durmuşyň özi ýaly gabaraly, ýaýrawly, çuňňur, elýetmez belentlikdedir, düşnükli, çylşyrymlydyr. Magtymguly mekdebiniň adaty mekdeplerden tapawudy onda tutuş halk okaýar.

Mekdep boljak bolsa, onuň mugallymy, ol mugallymyň okadýan sapaklary hökman bolaýmaly.

Ykbalymy ýokary mekdepde mugallymçylyk kärine baglanym üçin sapak berýän mugallymyň hut öz şahsyýetine uly hyzmatyň degişlidigine ymykly göz ýetirdim. Şahsyýetligiň, kämilligiň, asylha, ýaşayşyň, durmuşyň ilkinji ädimleri öýkünmekden başlanýar. Çaga dünýä inenden öýkünip dil açýar, öýkünip ýorjen-ýorjen bolýar.

Eýsem, öýkünilmeli, öwrenilmeli Magtymguly mekdebiniň mugallymy we ol mekdebiň sapaklary barada nämeler aýdyp bolar?! Bu soragyň jogabyny doly we dogry bermek başartmaz diýip pikir edýäris. Ýöne synanyşmak bolar.

Magtymguly mekdebi arassa ylmy mekdep däl.

Magtymguly mekdebi arassa syýasatçynyň mekdebi däl.

Magtymguly mekdebi şahyryň mekdebi. Şahyryň mekdebinde bolsa ylym-da, syýasat-da... ýeterlik.

Magtymguly mekdebiniň mugallymy Magtymgulynyň şahyrana

şahsyýeti. Eýsem, real şahsyýet bilen şahyryň şahsyýetiniň arasynda nähili tapawut bar. Aslynda şahyрана şahsyýet kim?

«Aslynda, şahyрана şahsyýet termini ylmy dolanyşykda häli-şindi ulanylmaýar. Ýek-tük gabat gelyän ýagdaýynda-da termin hökmünde – belli bir garaýyş, pozisiýa, konsepsiýa hökmünde däl-de, delillendirilmedik, düşündirilmedik aňlatma hökmünde gabatlaşýar we hereketsiz ýaşaýar.

Şahyрана şahsyýet bu şahyryň tutuş döredijiliginde bitewi häsiýet, tip, şahsyýet hökmünde göz önümize gelyän şahyryň sypatydyr.

Biz Magtymgulynyň terjimehalyna ilik-düwme belet däl. Durmuş obrazynyň köp taraplary biziň üçin garaňky. Magtymguly adam hökmünde gaharjaňmy, gyzmamy, şadyýanmy, gamlymy, deňişgenmi, tutukmy, gysgançmy, öýkelekmi... garaz, adama mahsus hüý-häsiýetleri, edim-gylymlary biz üçin bütinleý nätanyş. Sebäbi ol barada hiç hili maglumat saklanmandyr.

Ýöne hiç hili maglumat, taryhy ýazgylar, döwürdeşleriniň şaýatnamalary galmadygam bolsa, biz Magtymgula örän belet. Onuň paýhasy, adamkärçiligi, ahlak garaýyşlary, gözüýeti-mi, ynsanperwerligi biziň göz önümizde bitewi janlanýar. Ýöne bu Magtymgulynyň taryhy, terjimehal şahsyýeti däl. Ol şahyryň tutuş döredijiliginde bitewileşen şahsyýeti. Has anyklap aýtsak, şahyryň şahyрана şahsyýetidir. Şahyрана şahsyýet terjimehal, taryhy şahsyýetden düýpli tapawutlydyr. Ol duýgynyň önümi hökmünde bitewileşendir. Ol aşa owadandyr, parasatlydyr, watançydyr, ahlaklydyr, sahatlydyr». (M.Amansähedow, Lirikada şahyрана şahsyýet. Aşgabat, «Ylym», 1995. 11-nji sahypa).

Hemme kişä şahsyýet bolmak bagty miýesser etmändir. Edil sonuň ýaly eline galam alan, her goşgy ýazan goşguçynyň liri-ki gahrymany şahyрана şahsyýet derejesine göterilip bilmändir. Şahyрана şahsyýetiň öz ýüzi, öz sözi bolmalydyr. Beýikligi başgalara meňzemeýänligi bilen tanalmalydyr.

A, beýik şahyрана şahsyýet, beýik şahsyýetleriň seýrek bolşy ýaly seýrekdir. Ana, Magtymgulynyň tutuş döredijiliginiň jemin-den bitewileşen şahyрана şahsyýeti beýik şahyрана şahsyýetdir. Ol tutuş bir halkyň hüý-häsiýetiniň, edim-gylymynyň, däp-dessurynyň,

arzuw-isleginiň hakykata çeper akyl ýetiriş derejesiniň ölçeg birli-gidir.

Magtymguly mekdebiniň hem-de onuň mugallymy şahyrana şahsyýetiň sapaklary barada gürrüň ilkinji nobatda millilik meselesi bilen baglanyşyklydyr. Magtymguly mekdebiniň mugallymynyň - **Şahyrana şahsyýetiň milliligi**. Eýsem, bu nämäni aňladýar? Şahyrana şahsyýetiň milliligi diýmek, türkmeniň ruhuna, duýgusyna, häsiýetine bap gelmek, türkmençe pikirlenmek, türkmençe gürmek diýmekdir. Liriki obrazlar ulgamynyň türkmen häsiýetinde bütewileşmegi diýmekdir. Magtymgulynyň türkmenligini köp-köp beýik şahyrana şahsyýetleriň içinden ap-aňsat saýgaryp, tapawutlandyryp bilşimiz ýaly, saýgaryp tapawutlandyryp bilmegimizdedir.

«Eger biler bolsaňyz... Puşkin özünden öňki şahyrlaryň hemmesinden has milli rus şahyrydyr, emma gep ol milliligiň nämenden ybaratdygyny kesgitlemegiň mümkin däl digindedir. Puşkiniň duýgusyny we ýazanyny watandaşlary görenlerinde olary edil özläriniň duýgusy we özläriniň aýdýany diýip hasaplaýandyklaryndan ybaratmy? Örän ýagşy! Olaryň duýgusy we aýdany nähili ahyryn? Olaryň duýgusynyň we aýdanynyň beýleki milletleriň duýgusyndan we aýdanyndan nämä tapawut bar?... Ine, şu sowallara häzirki zaman jogap berip bilmeyär, çünki Russiýa esasan geljek zaman ýurdudyr...».

(Belinskiý W. Saýlanan eserler. Aşgabat, TDN, 1948, 128 s.)

A.S. Puşkiniň döredijiliginiň millilik esaslaryny yzarlap, W. G. Belinskiň ýokarky sözlerini getirmegimiziň sebäbi, milliligi kesgitlemegiň kynlygyny ýene bir gezek tekrarlamak üçin däl-de, şahyryň milliliginiň onuň eserlerini okaýan watandaşlary üçin özläriniň duýgusy, özläriniň aýdanlary bolup görülmeginiň gerekliginden ugur almak üçindir.

Türkmen nusgawy edebiýaty bilen häzirki zaman türkmen edebiýatynyň, şol sanda lirikanyň arasyndaky içki baglanyşyk, ilkinji nobatda, millilik meselesine degişlidir. Millilik ol ýa-da beýleki halkyň hut özüne degişlidigini aňladýan möhüm şert bolup, ol halka-da, edebiýata-da des-deň derejede degişlidir.

Beýik Magtymgulynyň döredijiligindäki şahyrana şahsyýetiň halkyň arasynda abraýynyň örän beýik bolmagy, halkyň ýüregine, kalbyna, aňyna ýakyn bolmagy onuň eserleriniň milliligi sebäplidir.

Beýik Magtymguly türkmen milliligini has kämil şekilde äşgär edipdir diýen wagtymyzda, hiç hili ulaltma bolman, sap hakykatdyr. Mazmunyna örän çuňňur düşülmegini isleýän hem-de edebiýatymyzyň mertebesini örän belende göterýän hakykatdyr.

Magtymgula çenli ýaşap geçen türkmen şahyrlary bir-iki däl. Ýöne olaryň hiç birine, hatda beýik pederi Döwletmämmet Azada-da Magtymgulynyň şahyrana şahsyýetiniň milliliginiň derejesine ýetmek başartmady. Magtymgulynyň şahyrana şahsyýetiniň türkmeniň dilinde gürländigi, türkmeniň gündelik durmuşyna, ruhy psihologiýasyna ýakynlaşandygy (belki, Magtymgulynyň şahyrana şahsyýetiniň özi türkmeniň ruhy psihologiýasydyr) milli edebiýatyň ýokary basgançaga çykmagydyr.

Aslynda, Magtymgulynyň şahyrana şahsyýeti şeýle belentlige diňe türkmenleriň arasynda ilkinji bolup ýetdimikä? Ýok. Çeper döredijiligiň millilik atly belent gerşine Magtymgulynyň şahyrana şahsyýeti Gündogar edebiýatynda ilkinji bolup aralaşdy.

Beýik şahsyýetler Firdöwsiniň, Nowaýynyň, Jamynyň, Nesimiň, Rudakiniň, Fizulynyň şahyrana şahsyýetlerini belli bir döwre, belli bir halka degişli etmek çetin. Olar umumyadamzat meselelerine ýüzlendiler. Ol beýik şahsyýetleriň ynsanperwerlik, adalat, ynsap, haýyr we şer... konsepsiýalarynyň deňesine ýetme, gymmatyny ölçeme ýokdur. Olaryň romantiki dünýäsi barlykdan, Magtymgulynyň milliligi romantikadan mahrum diýilse, galatlyk bolar. Sap romantika ýa sap barlyk bilen söz sungatynda özüne «hä» diýdirip bilmersiň. Ýöne ol beýik şahsyýetleriň döreden şahyrana şahsyýetleri (özleri däl, belki özleri ýaşan döwründe halka ýakyn durandyr. Aýdaly, Nowaýynyň real şahsyýetiniň halkyň aladasy bilen ýaşaýandygyna subutnamalar köp. Belki, Nowaýynyň halkyň gündelik durmuşyna goşan şahsy goşandy Magtymgulynyňkydan has ýokarydyr. Onuň şahsy mümkinçiligini Magtymguly bilen deňeşdirer ýaly däl. Nowaýy uly döwletiň baş weziri hökmünde medreseler saldyrypdyr, köprüler gurdurypdyr, ýetim-ýesirleri, garyp-gasarlary maddy taýdan goldapdyr, döwlet syýasatynda adalatlylygyň saklanmagyna, ylmyň, sungatyň ösmegine täsir edipdir) millilik babatda Magtymgulynyň derejesine ýetip bil-mändirler.

Magtymgulyny tutuş Gündogaryň ürç eden «Leýli-Mejnunlary», «Isgendernamalary», «Bahram-gurlary»... däl-de, anyk bir döwür-däki, anyk bir halkyň ykbaly gyzyklandyrdy we oňa düşnükli dilde gürledi.

Beýle diýildigi, Magtymgulynyň şahyrana şahsyýetini halypalaryndan üzňeleşdirmek ýa-da olara garşy goýmak dälidir. Magtymguly tutuş Gündogaryň sygryýetiniň gazananlarynyň netijesinde dömüp çykasydyr. Ençeme asyrlap romantiki, mistiki dünýäde ýaşap (eýsem, Magtymgulynyň döredijiliginde mistisizmiň saklanmagy muny subut etmeýärmikä?), Gündogar edebiýatynyň durmuş hakykatyna ýakynlaşasydyr.

Başga bir gyzykly maglumata ünsi çekesimiz gelýär: Gündogar edebiýatynda Magtymgulynyň ady bilen adaglanan millilik häzir siwilizasiýalaşan halklarda-da, türkmenlerden soň ýüze çykdy. Aýdaly, A. S. Puşkin rus milli sygryýetiniň düýbünü tutujy hasaplanýar. Puşkinden öň Karamzin, Žukowskiý, Deržawin ýaly ägirtler bolsalarda, olar milli edebiýaty döredip bilmediler. Ilkinji rus milli şahyry A. S. Puşkin (1799–1837) Magtymguludan ýarym asyrdan-da soň dünýä inipdir.

Nemes milli şahyry Gýote 1749–1832-nji ýyllar aralygynda, inlis milli şahyry Baýron 1788–1824-nji, fransuz milli ýazyjysy Gýugo 1802–1885-nji ýyllar aralygynda ýaşadyrlar.

Biziň bulara ýüz tutmagymyz Ýewropa edebiýatynyň dünýä edebiýatyndaky mertebesine şek ýetirmek üçin bolman, Magtymgulynyň milli şahyr hökmünde türkmen halkynyň, türkmen edebiýatynyň abraýyny, mertebesini örän belende göterendiginiň delili hökmünde ýüzlendik. Şeýlelikde, millilik şahyrana şahsyýetligiň esasy şertleriniň biri bolup, bu iki düşünje biri-birine baglanyşyklydyr. Millilik şahyrana şahsyýet hökmünde ykrar edilen şahyrlara degişlidir. Şahyrana şahsyýet hökmünde ykrar edilen şahyr millidir.

Şonuň bilen birlikde, ol ýa-da beýleki halkyň milli häsiýetine taryhy ösüşiniň, jemgyýetçilik durmuşynyň, geografik ýerleşişiniň, tebigatynyň täsirini inkär edip bolmaz. Bu bolsa, bilşimiz ýaly, hemme halklarda birmeňzeş dälidir. Nirede meňzeşlik bolsa, özboluşlylygy tanamak kyn. Ýöne kyn hem bolsa, haýsydyr bir özboluşlylygyň bolmazlygy mümkin däl. Gaýta, meňzeşlikdäki özboluşlylyk

ýiti synçylyk talap etse-de, biri-birinden bütinleý parhlanan tapawutlardan has ýiti, has röwüşli bolýar.

Türkmen halylary biri-birine örän meňzeşdir. Ýöne olaryň biri ikinjisini gaýtalamaýar. Göli, reňki, çitimi, hatda şol bir halyçynyň dokandygyna garamazdan, biri-birine meňzemeýär. Ol tapawut adaty gözlere mälim däl. Ol tapawudy görmek üçin, haly sungatyndan düýpli baş çykarmak gerek. Şeýle zehine eýe kişi halylaryň tapawudyny takyk ýüze çykaryp bilýär. Häsiýetiň milli özboluşlylygyny aňlamagyň kynçylygy halylaryň tapawutlaryny saýgarmaklyga barabardyr.

Magtymguly mekdebi şahyryň mekdebi – şahyrana şahsyýetiň mekdebi diýdik. Şeýle bolansoň, ol mekdepde Magtymguludan soňky dünýä inen türkmen şahyrlarynyň tas hemmesi okady. Dogry, edil beýleki mekdeplerde bolşy ýaly, Magtymguly mekdebiniň okuwçylarynyň zehin, ukyp, yhlas derejesi deň däl. Mollanepes, Kemine, Seýdi, Zelili, Mätaji... ýaly şagirtleri halypalaryndan sapak öwrenip, öz şahyrana şahsyýetlerini döretdiler. Bu şahyrana şahsyýetler biziň klassyk (nusgawy) edebiýat diýip atlandyran döwrümize degişli. Ol döwür Magtymgulynyň döwri bilen kän bir tapawutlanyp barmaýan döwrüdi. Türkmen halkynyň durmuşy XVIII asyrdada, XIX asyrdada birmeňzeşdi. XX asyrdada türkmen durmuşy tutuşlaýyn özgerdi. Halk täze-täze meseleler bilen ýüzbe-ýüz boldy. Edebiýat öz ýüzünü Russiýa, Günbatara öwürdi. Şeýle-de bolsa, türkmen şahyrlary Magtymguly mekdebinden uzaklaşyp bilmediler. Hatda XX asyryň iň okymyş, iň täzelikçi şahyry Gurbannazar Ezizow-da Magtymguly mekdebinde sapak aldy. Gurbannazar Ezizow ruslardan, Ýewropadan bilimi ýetik Magtymguly mekdebiniň iň zehinli okuwçylarynyň biri bolup ýetişdi. Hut şonuň üçin beýik mugallym hem-de onuň zehinli okuwçylarynyň biriniň uçaşmalarynyň käbir pursatlaryna ser salalyň.

Magtymgulynyň poeziýasynda «säher» düşüňjesi obraz, siki görnüşinde ulgama salnypdyr. Munuň şeýle bolmagynyň sebäbi, şahyryň ömrüniň belli bir döwründe uýan sufizmiň düşündirişi boýunça säher arassalygyň, päkligiň simwolydygyndan başga-da, perişdeleriň gezýän wagty. Şol wagt çyn ýürekden dilenen dileg, edilen yhlas ýerde galmazmyş, hasyl bolarmyş:

Şeýtan ýolun bek eýlär,
Gara ýüzüň ak eýlär,
Ýüz müň bela ýok eýlär,
Säher turup, ýaş dökmek.

(Boş gitmek)

Säher wagty gapyl bolmaň ýaranlar,
Dergahlar açylar çagdyr bu çaglar.

(Çagdyr bu çaglar)

Säher wagty seýran edip gezerkäm,
Ajap menzil, ajap jaýa sataşdym.

(Sataşdym)

Säher tur, Hudaýa ýalbar,
Yslam öýüň abat galsyn.
Ýamany goý, ýagşa ýol ber,
Şeýtan işi bibat galsyn.

(Abat galsyn)

Gurbannazar Ezizowda säher edil Magtymgulydaky ýaly
ulgamlaşmadyk hem bolsa, garaz, duşulýar:

Säher turup, syl ýüzüňe çagaňy,
Päkligiňde bolup bilseň şonça bol.
Sen sanama gara saçyň agyny,
Sen sag-aman öreniňe monça bol.

(Säher turup, syl ýüzüňe çagaňy)

Söýüň çagaňyzy.
Söýmekden armaň.
Säherler oýanyp öpüň bir salym.
Eline tutduryp ullakan alma,
Pata berip, uzak ýollara salyň.

(Söýüň çagaňyzy)

Gurbannazar Magtymgulynyň «säheri» barada gürrüň edýär. Magtymgulynyň şahyрана şahsyýeti säher turup, arzuw-isleginiň amal bolmagy üçin Hudaýa mynajat etmäge çagyrsa, Gurbannazar säher örüp, päkligi, arassalygy säherden kem bolmadyk çaga – reallyga sežde etmekligi ündeýär. Gurbannazaryň «ýüze sylmak», «sag-aman örmek», «pata bermek» aňlatmalaryny ulanmagy onuň şygryýetini Magtymgulynyň leksikasyna, ruhuna has-da ýakynlaşdyrýar.

Şeýlelikde, Gurbannazar säher düşünjesini zamana laýyk täzeçe açýar. G.Ezizow belki:

Söýüň-säherleri täzededen açyp,
Söýüň bar ýürekden
Söýüň wepaly,
Söýüň -
Ynsan ogly şunça ýol geçip,
Sizden öň söýüşip görmedik ýaly -

(Söýgim-juwanlykda açylan gunça)

- diýen wagtynda hut şu ýörelgeden ugur alandyr.

Magtymgulynyň meşhur «Näler görüner» şygrynyň jemleýji bendini ýene bir gezek okap göreliň:

Magtymguly kim bar ölmez,
Ajal doýmaz, zemin dolmaz,
Asman inmez, ýer çöwrülmez,
Gün ýörir, aýlar görüner.

G. Ezizowyň «Meniň neslim» poemasynda bolsa şeýle diýilýär:

Ýok,
Asmanam inmez, ýerem çöwrülmez,
Suw akar,
daş galar,
çagalar güler,
Bolmaz

İň birinji, İň soňky nesil
Bolar, elmydama nesiller bolar.
Säherler oýanyp süýji ukudan
Ene çagasyny gujagyna alar,
Diýmek, şatlyk bolar ýeriň ýüzünde,
Diýmek, ýer ýüzünde nesiller bolar.

Görnüşi ýaly, şahyрана şahsyýetler adamynyň ölüminiň gutul-gysyzlygy baradaky durmuş hakykatyna aýry-aýry nukdaýnazardan baha berýärler.

Magtymguly: «Ölmejek adam ýok, gelen gidip dur, neneň ajal doýup, zemin dolmaýarka? Neneň bu bolşa asman ýere inmän, ýerem çöwürlän çydam edip bilýärkä?» diýýär. Gelinýän netijede sufizmiň pelsepesine bap gelýän pessimizmiň alamaty duýulýar. G. Ezizowda bolsa, optimizm mese-mälim: «Adam öler. Ýöne onuň üçin asmanam inmez, ýerem çöwürlmez. Çünki, nesilleriň dowamlylygy müdimilik». G. Ezizowyň pikir ýöredişi reallyga bap gelýär. Beýle diýdigimiz Gurbannazar Magtymgulyny inkär edýär, ýa-da bolmasa Gurbannazar Magtymguludan belentde durýar diýdigimiz däl. Şahyrlaryň gapma-garşy netijeleri diňe olaryň şahsy garaýyşlarynyň, düşüňjeleriniň önümi bolman, belli bir durmuş hakykatyna baha bermekdäki adam aňynyň, pähim-paýhasynyň öwürlişiginiň, ösüşiniň önümi. Mahlasy, Magtymguly öz döwrüniň, Gurbannazar hem öz döwrüniň ogly. Bu ýerde tekrarlanjak bolunýan zat, Gurbannazaryň Magtymguludan ugrukdyryjy täsirlenenligidir.

Şahyr A. Agabaýewiň dosty G. Ezizowyň «Serpaýyna» ýazan sözbaşysynda şaýatlyk etmegine görä, Gurbannazaryň ilkinji kitabyny «Ynam» diýip atlandyrmagynda many bar eken. (Ynam – tersine okasaň many) «Söz sungatyna berlen, gijesi-gündizi şonsuz ýaşap bilmeýän» (A. Agabaýew) şahyryň ilkinji kitabyny «Ýergögüň arasynda» atlandyrmagy ýöne ýere däl bolsa gerek. Geň ýeri, G. Ezizowyň kitabynda kitaby bilen adybir goşgusy ýok. Ýöne:

Guşlar bilen söhbet açdym,
Men bakylyk barada.

Ine, şu ullağan zemin,
Hemem şu asman arada -

- diýlip başlanýan atsyz goşgusy bar. Eger şu goşga esaslansaň, onda: «Näme üçin awtor kitabyny «Asman-zeminiň arasynda» atlandyrmadyka?» diýen sorag gelip çykýar. Göge garanyňda, asmanyň, ýere seredeniňde, zeminiň obrazlylygam, beýik-pes diýip boljak däl ahyrýn.

Gurbannazar «Ýer-göğüň arasy» alanda Magtymgulynyň dini rowaýat esasynda döreden «Gökje kepderisindäki»:

Ýer göğüň arasynda,
Harmanlar gyrasynda -

- diýmesine esaslanandyr diýip güman edýäris.

G. Ezizowyň ýokardaky mysal alnan bentedäki guşlar bilen söhbetiniň gepbaşy-da Magtymguludan bolaymasyn?

Magtymguly:

Bikär goýma ömür tagty,
Oýandysak oýmuş bagty,
Doga kylyp säher wagty,
Nalyş kyslam guşlar bile -

- diýmedik bolsa, ähtimal, Gurbannazar guşlar bilen söhbetdeş bolmasa-da bolmazdy.

Mundan başga-da Gurbannazar Ezizowyň «Güýz bilen söhbetiniň» jemlemesindeki «Güýz diýen sahylykdan, / Nur eçilmekden nyşan» diýen setirleriň Magtymgulynyň «Şek degildir dostlarym, / Geldi kyýamatdan nyşan» diýmesi bilen nähilidir baglanyşygy bar ýaly bolup dur. Düşündürmesi aňsat bolmadyk, ýöne okanyňda syzyp, duýup bolýan Magtymguly bilen Gurbannazaryň şahyрана şahsyýetleriniň baglanyşygyny aşakdaky mysallar-da berkider diýip hasap edýäris:

Magtymguly:

Bu dessurdyr – aýralyga aglarlar.

Gurbannazar:

Dostlar näme,
Giden günün aglarlar.

Magtymguly:

Ýalan gürrün hiç bir dona bürenmez

Gurbannazar:

Söz – ýalaňaç pikire gyrmyzy dondur.

Magtymguly:

Asla seni görmemişem dildarym,
Gumrumy sen, bilbilmi sen, näme sen?

Gurbannazar:

Eý мәреке, hiç düşünip bilemok,
Mähirlimiň?
Gaharlymyň?
Näme sen?

Magtymguly:

Magtymguly, şükür bize til berdi

Gurbannazar:

Dahana söz berdiň waspyň diýere – we ş.m.

Bu hakyky sungatyň hyjuwlandyrmasydyr, täsiridir. Söz ussatlary biri-biri bilen hyjuw arkaly täsirlenende ýokarky ýaly uçaşmalaryň bolýmagy ähtimaldyr. Bu diňe Gurbannazaryň Magtymgulynyň owazlar dünýäsiniň täsirinde hiňlenmesidir.

G. Ezizow «Uzak ýaýladaky enäniň hüwdüsünde»:

Günler aýlara bakar,
Aýlar ýyllara bakar,
On sekiziň dolduryp,
Serdarym ata çykar.

Jahyllygyň gaşynda,
Yşk gaýnar döşünde,
Obamyzyň gyzlary,
Seni görer düýşünde -

- diýip «hiňlenende», Magtymgulynyň:

Ýigrimi ýaşa geldiň,
Ýigitligiň sen bildiň,
At mündüň, gylyç aldyň,
Jeňgi söweşe ýetdiň.

(Joşa ýetdiň)

Juwanlyk ody ýanar,
Ogланlykdan saýlanar,
Her hili yşka müner,
Ol ýigrimi ýaşynda.

(Ýaşynda)

- ýaly owazly, akgyňly setirleriň täsirinden çykyp bilen däldir diýip çak edýäris.

Beýik Magtymguly çeper pikirlenmäniň şalygynda şowur çekýän pursatynda, diňe bir sözüň, sözlemiň däl, her bir durmuş, tebigat hadysasyny öz kesp-käriniň derdine ýaratmagyň nusgasyny görkezipdir. Magtymgulynyň şahyrana şahsyýetiniň hyzmaty arkaly hatda olaryň käbiri başga bir täze manyny aňlatmak derejesine çenli ösdürilipdir.

Aýdaly, häli-häzirler pasyllaryň soltany bahar - gözelligiň, ýaşlygyň, söýginiň..., gys-garrylygyň, gam-gussanyň, aýrallygyň simwoly diýsek, şu gün sözüň obrazly aňlatmasyna sarpa goýýan okyjy üçin täzelik bolup görünmez. Ýöne baharyň, gysyň aňymyza obrazly şöhlelenmesinde, edil Gündogar poeziýasynda ilkinji bolmasa-da, türkmen okyjysy üçin Magtymgulynyň belli bir derejede hyzmatynyň bolandygyny boýun alalyň.

Ne zowku sapalar ýigitlik bilen,
Bahar bolup geçdi, bizden daş galdy.
Garrylyk ýetişdi müň külpet bilen,
Mizan ötdi, hazan geldi, gyş galdy.

(Daş galdy)

Ötürip men ýigitligiň baharyn,
Gutulma ýok garrylygyň gýşyndan.

Görnüşi ýaly, bahar, gyş Magtymguluda adam ömrüniň belli bir pursaty, adam durmuşynyň belli bir ruhy ahwalaty. Magtymguly güýzi-de gözünden salmandyr. Ýöne güýzi asylky – pasyl manysynda ulanypdyr:

Bolmady bizge nesibiň, istedim güýzden seni,
Diýdiň: «Ötsün gyş, tapar men täze nowruzdan seni».

(Nowruzdan seni)

Altmyş elwan, ýetmiş dürli iýmişler,
Agaçdan aýrylar, güýze myhmandyr.

(Göze myhmandyr)

Güýze Gurbannazar eýe çykypdyr. Adam ömrüniň belli bir pursaty, ynsan ýaşayşynyň ruhy ahwalatyny açmak mümkinçiligini güýzde görüpdür. Bu günki «Gurbannazaryň güýzleri» diýlen aňlatma hiç birimiz üçin geň-taň bolup görnenok. Gurbannazaryň güýzleri: olar many, edep, aýralyk, gam-gussa, kämillik, ylhamyň gözbaşy, paýhas...

Güýzüm, güýzüm sen edep,
Sen bir nusga, sen many.

(Gün bilen söhbet)

Sag bol güýzüm, näzik duýgulaň üçin.
Ýene güýz. Güýz bolsa saralýar ýaprak,
Ýaprak saralanda durlanýar pikir.

(Güýz)

Köne oýlar dömmese,
Toprak agras dymmasa,
Bu aýrallyk bolmasa,
Güýzüň görki näm bolsun? – we ş.m.

(Aýrallyk pursaty)

Näme üçin Gurbannazar güýze aýratyn agram salypdyr. Sebäbi güýz ir-iýmişleriň bişýän, ýetişýän döwri. Tebigatyň hasylyny sahylyk bilen eçilýän döwri. Magtymgulynyň aýdyşy ýaly bahar ýaşlyk, adamyň gül açýan döwri bolsa, gyş-garrylyk, hazan ýeliniň öwürýän müddeti bolsa, Gurbannazaryň aýdyşy boýunça güýz ynsanyň iň kämil, akyl paýhasynyň durlanýan pursaty.

Düşünmäge agyryňa döwür seň,
Güýz paýhasy bilen pikir öwürseň.

Kämillage hasratam, solup-saralmagam ýat dälidir. Näçe akyl-paýhas durlandygyça, artdygyça, ynsan şonça-da hasratlydyr. Sebäbi, ol durmuşa perwaýsyz bolmaýar. Durmuşda bolsa Magtymgulynyň döwründe-de, Gurbannazaryň döwründe-de şaglap duran tekiz ýol ýok.

Şeýlelikde, bahar, güýz, gyş Magtymguly bilen Gurbannazaryň sahyrana şahsyýetlerinde logiki sepleşýär. Tutuş bir sikle öwrülýär.

Magtymguly-da, Gurbannazar-da sahyrana şahsyýetligi bilen deňeşdireniňde zergär hökmünde şöhratlanmadygam bolsalar, bu babatda-da döredijiliklerine täsir etmän durmandyr. Eger Magtymguly zergär bolmadyk bolsa:

Köňül gözgüsine ýaryň adyny,
Suratkeşlik edip çyzmaly boldy.

ýa-da

Meňli gyzyň ýüzüginе,
Gaşlar goýsam kümüş bile -

- diýmese-de diýmezdi.

Eger Gurbannazar zergär bolmadyk bolsa:

Gaş bilen diwalaň goşuny goşup,
Kümüşin gyzylyň nikasyn gyýdy.

ýene-de:

Aýy iki ýaryp, zergär mysaly
Ondan ýara gulakhalka ýasaýas.

ýa-da:

Älemgoşaryňa bir gaş kakaryn -

- diýmese-de diýmezdi. Diýäýenlerinde-de, biziň pikirimizçe, şeýle beletlik, dürslük bolmazdy.

Magtymguly mekdebiniň diňe käbir pursatlary barada gürrüň etdik. Ýaňy hem ýaňzydyşymyz ýaly, ol mekdep halk bilen ýaşayşyny dowam etdirýär. Şol sebäpli ol mekdebiň sapaklaryny öwrenmek hem dowamly bolmalydyr.